

УДК 379.85:008+379.85(477.46)

О.Є. Зараховський

УКРАЇНЬСЬКІ ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ РЕГІОНІВ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Розвиток туристичних регіонів України залежить, як відомо, від максимальної інтеграції об'єктів культурної спадщини у туристичні процеси. Це, в свою чергу, пов'язано з охороною і збереженням пам'яток історії та культури, створенням нової або налагодженням вже існуючої туристичної інфраструктури. З-поміж усіх історико-культурних ресурсів нашої держави найбільшої уваги заслуговують українські об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО, а також пам'ятки, що є претендентами на здобуття цього статусу. Українські об'єкти ЮНЕСКО вже мають певний авторитет не тільки серед вітчизняних, але й серед іноземних туристів. Вони є носіями української культури, що робить країну несхожою на жодну іншу. Залучення таких об'єктів до туристичних процесів підвищує престиж туристичних регіонів держави, сприяє їх соціально-економічному розвитку.

Проблему інтеграції об'єктів культурної спадщини в туристичні процеси, а також їх вплив на розвиток туристичних регіонів досліджували А.Гудзевич, М.Костриця, О.Донцов, М.Трюхан, О.Михайлова, В.Кіпченко, Я.Безпалько та ін. Однак, незважаючи на наявність наукових робіт, питання інтеграції українських об'єктів ЮНЕСКО (а також претендентів на отримання цього статусу) в туристичні процеси залишається недостатньо дослідженим.

Мета статті – висвітлити українські об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО та претендентів на включення до цього списку, як важливих туристичних об'єктів; проаналізувати їхнє використання в туризмі на прикладі Черкаської області.

Станом на 2012 рік Україна володіє п'ятьма об'єктами ЮНЕСКО [3]: Ансамбль історичного центру Львова; Історичний Київ (Софійський собор, Києво-Печерська лавра); Пункти геодезичної дуги Струве (історико-культурний транскордонний об'єкт); Букові праліси Карпат (природний транскордонний об'єкт); резиденція митрополитів Буковини і Далмації.

Претендентами на включення до списку Світової спадщини ЮНЕСКО є наступні 15 об'єктів [3]: Ансамбль історичного центру Чернігова; Шевченківський національний заповідник м. Канів; Херсонес Таврійський; Біосферний заповідник «Асканія-Нова»; Культурний ландшафт м. Кам'янець-Подільський; Дендрологічний парк «Софіївка»; Ханський палац у м. Бахчисарай та печерне місто Чуфут-Кале (або «Історичне середовище столиці кримських ханів у місті Бахчисарай»); Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна могила»; Генуезька фортеця у м. Судак; Астрономічні обсерваторії України; Історичний центр та порт Одеси; Кирилівська та Андріївська церкви (розширення об'єкту «Історичний Київ»); Дерев'яні церкви Карпат; Генуезькі колонії у Північному Причорномор'ї; Культурний ландшафт печерних міст Кримської Готії (Ескі-Кермен та Мангуп-Кале).

Український досвід номінації об'єктів до списку Світової спадщини свідчить про те, що претенденти знаходяться в «Попередньому списку» тривалий час, не отримуючи бажаного статусу. Однією з причин є недостатньо переконлива аргументація виключної цінності об'єкту [7; 626].

Об'єкти та претенденти списку Світової спадщини поширені на території України нерівномірно. Найбільша їх концентрація спостерігається в західних регіонах держави: Львівська (5), Івано-Франківська (2), Закарпатська (3), Чернівецька (1) та Хмельницька обл. (4); Степовій Україні: Одеській (3), Миколаївській (1), Херсонській (1), Запорізькій обл. (1); Криму (6) та центрально-північній частині: Київська (3), Черкаська (2), Чернігівська обл. (1). На сході такі об'єкти відсутні.

Українські об'єкти ЮНЕСКО та претенденти на включення до списку Світової спадщини по-різному використовуються в туристичних процесах: деякі з них використовуються раціонально і їх відвідання вітчизняними та іноземними туристами досить динамічне (ці об'єкти стрімко розвиваються як туристичні об'єкти), інші – майже не інтегровані в туристичні комунікації і не розцінюються як туристично-привабливі. Останні практично не задіяні в культурно-освітньому, подієвому та інших видах туризму. Такі важливі об'єкти культурної спадщини не повинні бути поза увагою. Об'єкти ЮНЕСКО та об'єкти-претенденти на отримання цього статусу мають бути консолідуєчими центрами розвитку тих туристичних регіонів, в яких вони знаходяться. Особливо важливим, з точки зору розвитку туристичних регіонів, є використання вищезазначених об'єктів у подієвому туризмі. Основна мета подієвого (тематичного) туризму присвячена будь-якій події

національного чи міжнародного рівня (національні фестивалі та свята, театралізовані шоу, фестивалі кіно і театру, гастрономічні фестивалі, фестивалі й виставки квітів, модні покази, аукціони, фестивалі музики і музичні конкурси, спортивні події). Подієвий туризм пов'язаний з іншими різновидами туризму: гастрономічний, пивний, карнавальний, квітковий, орхідейний, кінотуризм, музичний, історичний та ін. [9; 278-279].

У результаті поєднання фестивалів, спортивних змагань, театралізованих дійств з історико-культурними пам'ятками, на тлі яких вони відбуваються, досягається подвійний ефект. З одного боку, ці дійства набувають історичного або естетичного підґрунтя, з іншого – пробуджується інтерес туриста до цих культурних пам'яток. Залучення об'єктів ЮНЕСКО в процеси, пов'язані з подієвим туризмом, збільшує їх туристичну привабливість, популяризує серед вітчизняних та іноземних туристів. Тобто, подієвий туризм підсилює враження від споглядання об'єктів культурної спадщини, робить їх більш «живими», актуалізує та популяризує їх. У свою чергу, залучення українських історико-культурних об'єктів, що претендують на включення до списку Світової спадщини ЮНЕСКО, у різноманітні театралізовані дійства, змагання та фестивалі, – прискорює їхнє включення до списку ЮНЕСКО. Подієвий туризм – потужний і важливий спосіб привертання уваги до найкращих природних та культурних пам'яток нашої держави, а також до проблем їх збереження та раціонального використання.

Багатий досвід щодо залучення об'єктів культурної спадщини у різноманітні заходи подієвого туризму мають наступні туристичні регіони.

Хмельниччина. Окрім трьох пунктів геодезичної дуги Струве – цей регіон включає ще один важливий історико-культурний ресурс. Культурний ландшафт м. Кам'янець-Подільський є претендентом на отримання статусу ЮНЕСКО, а також визначним фестивальним осередком в Україні. Тут проводяться такі грандіозні фестивалі, як «Тетта Негоіса» (фестиваль історичної реконструкції), «Свято 7 культур» (фольклорно-етнічний фестиваль), Міжнародний фестиваль повітроплавання та ін.

У Криму сконцентрована велика кількість визначних об'єктів культурної спадщини, серед яких претендентами на статус ЮНЕСКО є Кримська астрономічна обсерваторія, Ханський палац у місті Бахчисарай, Генуезька фортеця у м. Судак, Генуезькі колонії у Північному Причорномор'ї, Херсонес Таврійський та печерні міста Чуфут-Кале, Ескі-Кермен та Мангуп-Кале. У заходи подієвого туризму широко залучена Генуезька фортеця, розташована в м. Судак. На її території щорічно проводиться фестиваль середньовічної реконструкції «Генуезький шолом».

Ханський палац у Бахчисарай залучений до міжнародного фестивалю «Східні Ворота. АртПоле-Крим». Перспективним, щодо проведення театралізованих вистав, є античний амфітеатр Херсонеса Таврійського. Досвід у цьому має Севастопольський Академічний російський драматичний театр ім. А.Луначарського.

Генуезькі фортеці у містах Феодосія та Балаклава також можуть стати місцем проведення фестивалів історичної реконструкції.

Історичний центр та порт Одеси, що є претендентами на включення до списку Світової спадщини, можуть бути залучені до процесів подієвого туризму в контексті проведення «Гуморини» – щорічного фестивалю гумору та сатири.

Львівщина залучає важливий об'єкт культурної спадщини – історичний центр Львова (об'єкт ЮНЕСКО) у проведення Міжнародного етно-джазового фестивалю «Флюгери Львова з Бучач».

Багато інших українських об'єктів культурної спадщини, що претендують на включення до списку ЮНЕСКО, можуть бути інтегровані у процеси подієвого туризму. Перспективи проведення пісенних та етнофестивалів має національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила» в Запорізькій обл. Історичний центр Чернігова є потенційним місцем, де також можуть відбуватися етнофестивалі. Астрономічні обсерваторії України, розташовані в Києві, Миколаєві, Одесі та Криму можуть стати осередками проведення наукових конференцій, симпозіумів тощо.

Одним із регіонів, що активно розвиваються в контексті інтеграції об'єктів культурної спадщини в туристичні процеси, є Черкащина. Розвиток туризму в області обумовлений наявністю визначних історико-культурних та природних пам'яток та уваги до них місцевої влади. Черкащина має можливість поповнити список ЮНЕСКО двома унікальними об'єктами. Шевченківський національний заповідник у Каневі та дендрологічний парк «Софіївка» можуть відповідати як культурним, так і природним критеріям Світової спадщини. Тобто вони є представниками найрідкіснішого типу об'єктів ЮНЕСКО – змішаного. На сьогоднішні з 962 об'єктів Світової

спадщини всього 29 є змішаними [3].

Про залучення Шевченківського національного заповідника в туристичні процеси свідчить наступна статистика. Тенденція відвідування цього об'єкту є позитивною. В 2011 році, порівняно з 2010 р., кількість відвідувачів зросла майже на 84.310 осіб. У 2009 році спостерігалось значне зменшення кількості туристів, що пов'язане з реконструкцією заповідника. При цьому спостерігається зростання кількості відвідувачів, які користуються екскурсійними послугами. Так, у 2011 році такими послугами скористалося 43% відвідувачів, що на 6% більше, ніж у попередньому році. Проте кількість іноземних відвідувачів має негативну тенденцію. Їх кількість у 2011 році зменшилася на 61,5% або на 2,3 тис. осіб. Із загальної кількості відвідувачів Шевченківського національного заповідника екскурсійними послугами скористалися 54504 особи, що складає 43% від загальної кількості, 57% – це індивідуальні відвідувачі. Із загальної кількості екскурсантів Шевченківського національного заповідника 73,8% (або 40207 осіб) складають учні та студенти, 26,2% – індивідуальні замовлення екскурсій відвідувачами. Частка російських туристів, що відвідали Шевченківський національний заповідник у 2011 році, складає 26,2% від загальної кількості туристів. Значна частина іноземних відвідувачів приїжджають із Польщі – 23,4%, Канади – 11,2%, Франції – 8,9%. Найменша частка відвідувачів – із Великої Британії, Йорданії та Киргизстану [4].

У Каневі проводиться щорічний міжнародний мотофестиваль «Тарасова Гора». Учасники цього дійства відвідують однойменний Шевченківський національний заповідник. Фестиваль заснований 2002 року А.Арушановим. Щороку він збирає байкерів з України, Білорусії, Росії, Молдови, Литви, Латвії, Німеччини, Польщі, Словаччини, Казахстану, Швейцарії та Норвегії. Але проведення такого масштабного заходу, що має визначний вплив на розвиток Черкаського туристичного регіону, ускладнюється низьким рівнем розвитку інфраструктури, яка не відповідає міжнародним вимогам. Її основними проблемами є мала кількість готелів та низький рівень сервісу; незадовільний стан доріг та відсутність єдиного маркування відповідно до європейської системи; брак висококваліфікованого кадрового забезпечення в обслуговуванні туристів [1; 96, 98].

Еталомом культурно-естетичного природокористування у Східній Європі може вважатися дендрологічний парк «Софіївка» в Умані. Він найбільше відповідає критеріям ландшафтів списку ЮНЕСКО [8; 187-188]. Утім, кількість відвідувачів «Софіївки» має тенденцію до зменшення. Так, у 2011 році вона зменшилася на 114 тис. осіб, або на 37%. Причинами зменшення кількості відвідувачів є прийняття більш жорстких вимог до перевезення екскурсійних груп, особливо учнівської та студентської молоді та відміною рейсів залізничної дороги, що сполучали м. Умань з іншими регіонами України. Визначально, що порівнюючи дані 2011 р. з даними 80-х років, усі заповідники приймають у середньому у двічі менше відвідувачів, тобто залишається невикористаним значний резерв та пропускна спроможність туристичних об'єктів [4].

Дендрологічний парк «Софіївка» та Шевченківський національний заповідник мають можливість стати об'єктами ЮНЕСКО, тому важливими завданнями є охорона, популяризація та раціональне використання цих об'єктів. Обов'язковою умовою їх інтеграції в туристичні процеси є включення в різноманітні туристичні маршрути місцевого та державного значення.

Для розвитку й відродження історико-культурних центрів Черкаської обл. було розроблено державну програму «Золота підкова Черкащини» [1]. Її основними завданнями є збереження історико-культурної спадщини регіону, створення туристичної інфраструктури, яка б відповідала міжнародним стандартам, розвиток міжнародного співробітництва щодо охорони та раціонального використання культурної спадщини. Фінансування програми повинно здійснюватися за рахунок місцевого та державного бюджетів [2]. До туристичного маршруту «Золота підкова Черкащини» залучені претенденти ЮНЕСКО – «Софіївка» та Шевченківський національний заповідник. Щодо місцевих туристичних маршрутів, в які включені дані об'єкти, існують наступні [5]: «Уманське диво» (дендропарк «Софіївка») та «На могилу Т.Шевченка» (Шевченківський національний заповідник, Успенський собор, Канівський природний заповідник, Михайлова гора, Трахтемірів, Межиріч).

Згідно з Програмою розвитку туризму в Черкаській області на 2012-2020 роки, місцевою владою передбачені наступні заходи [6]:

- сприяння проведенню ремонтно-реставраційних робіт на пам'ятці історії та монументального мистецтва – Могили та пам'ятнику Т.Шевченку;
- облаштування об'єктів Верхнього та Нижнього парків Шевченківського національного заповідника та сприяння створенню й проектуванню «Співочого поля» на території Нижнього парку;
- спорудження Тарасової церкви біля підніжжя Тарасової гори;

– розробка та впровадження туристичного маршруту «Останній шлях Кобзаря» в м. Каневі, а також маршрутів, що об'єднують б об'єкти Шевченківського національного заповідника та Національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка»;

– створення інформаційно-туристичних пунктів (на території «Авто-ріки» та Шевченківського національного заповідника), розміщення стендів із туристичними картами області, інформацією про туристичні об'єкти та інфраструктуру;

– сприяння створенню Міжнародного культурно-інформаційного центру «Шевченківський дім»;

– підтримка розвитку подієвого туризму у м. Каневі, запровадження проведення різноманітних щорічних заходів та анімаційних програм (Всеукраїнського фестивалю для осіб з обмеженими можливостями, Міжнародного фестивалю хорового співу та ін.).

Цією програмою передбачені заходи щодо розвитку туристичних комунікацій у м. Умані та залучення до них Національного дендрологічного парку «Софіївка» [6]:

– сприяння створенню туристичних рекреаційно-реабілітаційних кемпінгів для інвалідів;

– сприяння реалізації інвестиційного проекту щодо створення культурно-розважального центру, представницько-ділового центру з готелями, конференц-залами, бізнес-центром;

– підтримка створення туристично-інформаційного центру з можливістю надання послуг розміщення та харчування для туристів у м. Умань;

– забезпечення охорони громадського порядку (зокрема, запобігання актів вандалізму на території парку);

– підтримка розвитку подієвого туризму через сприяння створенню етнографічно-туристичного комплексу «Україна-ленд» для проведення фольклорно-етнографічних фестивалів, козацьких розваг, реконструкції визначних історичних подій.

Подальшими завданнями щодо розвитку даних об'єктів є:

– виконання всіх вимог та рекомендацій ЮНЕСКО для включення об'єктів Черкащини до списку Світової спадщини;

– подальша охорона та збереження цих об'єктів, прийняття відповідних нормативно-правових документів на місцевому та державному рівнях;

– налагодження вже існуючої та створення нової інфраструктури для їх максимального використання в туризмі;

– створення нових туристичних маршрутів для вітчизняних та іноземних туристів (наприклад, комплексний маршрут національного значення «Світова спадщина ЮНЕСКО в Україні»);

– розвиток подієвого туризму на базі цих об'єктів;

– поліпшення кадрового забезпечення в обслуговуванні туристів (екскурсійна діяльність, готельно-ресторанний бізнес).

Таким чином, залучення українських об'єктів культурної спадщини в туристичні процеси відіграє важливу роль у розвитку туристичних регіонів нашої держави.

Джерельні приписи

1. Кіптенко В.К. Асортимент туристичного продукту Черкаської області / Кіптенко В.К., Безпалько Я.В. // Географія та туризм. – К.: Київський нац. ун-т ім. Т.Шевченка, 2012. – № 17. – С. 93-100.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми «Золота підкова Черкащини» на 2006-2009 роки» від 15.05.2006, № 671.

3. Список Світової спадщини ЮНЕСКО. – Електр. ресурс: офіційний сайт Комітету Світової спадщини ЮНЕСКО / UNESCO World Heritage Centre. – Електр. дані [1 файл]. – 2011. – Режим доступу: <http://www.whc.unesco>.

4. Офіційний портал Головного управління інвестиційно-інноваційної політики, підприємництва та зовнішніх зносин Черкаської обл. держ. адміністрації. – Режим доступу: <http://www.invest-oda.ck.ua>.

5. Офіційний портал Черкаської обл. держ. адміністрації. – Режим доступу: <http://www.oda.ck.ua>.

6. Офіційний сайт Черкаської обл. ради. – Режим доступу: <http://www.oblrada.ck.ua>.

7. Самойленко О.Г. Унікальність архітектурно-природного комплексу Генуезської фортеці в Судакі та актуальність його включення в Список всемирного наследия ЮНЕСКО / Самойленко О.Г.,

Водзинский Е.Е. // Сугдейский сб. – К.; Судак, 2008. – Вып. 3. – С. 618-626.

8. Молодецький А.Е. Фортифікаційні та палацово-паркові культурні ландшафти як кандидати до списку культурної спадщини ЮНЕСКО / Молодецький А.Е., Васильєва Л.Д. та ін. // Наук. зап. Вінницького пед. ун-ту. – Вінниця, 2010. – Вип. 21. – С. 183-188.

9. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму: Навч. пос. / Кляп М.П., Шандор Ф.Ф. – К.: Знання, 2011. – 334 с.

Резюме

Досліджено українські об'єкти ЮНЕСКО та претенденти на включення до списку Світової спадщини, їх поширення в регіонах та перспективи використання в туризмі. Проаналізовано ступінь їх залучення в туристичні процеси: на прикладі Черкаської обл.

Ключові слова: Світова спадщина ЮНЕСКО, об'єкти ЮНЕСКО, Черкаська область, туризм.

Summary

Zaraxovskiy O. Ukrainian objects of cultural heritage in the context of the development of tourist regions (in the example of Cherkassy region)

This research is studying the Ukrainian objects of UNESCO heritage (and candidates for inclusion in the World Heritage list), their distribution by regions and prospects for use in tourism. Analyzed the degree of their involvement in tourism processes in the example of Cherkassy region.

Key words: World Heritage, UNESCO's objects, Cherkassy region, tourism.

Аннотация

В статье исследованы украинские объекты ЮНЕСКО (а также претенденты на включение в список Всемирного наследия), их распространение по регионам и перспективы использования в туризме. Проанализирована степень их вовлечения в туристические процессы на примере Черкасской области.

Ключевые слова: Всемирное наследие ЮНЕСКО, объекты ЮНЕСКО, Черкасская область, туризм.